

تحلیل محورهای سیاست گازی ترکیه برای بازنگری قراردادهای بلندمدت گازی (اثرگذاری بر منافع انرژی ج.ا.ایران)

محمدصادق جوکار^۱، غلامعلی رحیمی^۲

۱. عضو هیئت علمی موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، تهران، ایران

۲. عضو هیئت علمی موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، تهران، ایران

آدرس پست الکترونیک نویسنده مسئول مکاتبات: ms.jokar@yahoo.com

مقاله علمی - ترویجی

۶ صفحه، از صفحه ۳۳ تا ۳۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۰۹

چکیده

کاهش سهم گاز طبیعی در تولید برق به موازات افزایش سهم زغال سنگ و انرژی‌های تجدیدپذیر در آن از یک سو و وجود مازاد عرضه در بازار گاز و نیز قیمت‌های پایین تر بازار تک محموله ال ان جی از سوی دیگر سبب شده است که دولت ترکیه تلاش نماید که به موازات پایان دوره زمانی قراردادهای بلندمدت^۱ (LTC) واردات گازی خود، به تجدیدنظر در بندهایی از آن اقدام نماید. بندهایی نظیر «دریافت یا پرداخت» (Take or Pay)، قیمت گذاری وابسته به گاز (Oil linked)، شرط مقصد (Destination Clauses) و نهایتاً محدوده زمانی واردات از مواردی مدنظر دولت ترکیه در بازنگری قراردادهای جدید واردات گازی خود بوده که این گزارش به تحلیل و بررسی آن خواهد پرداخت. لازم به ذکر است که در سال ۲۰۲۱، به میزان ۱۶ میلیارد مترمکعب قراردادهای واردات گازی ترکیه - ۸ میلیارد مترمکعب قرارداد شرکت بوتاش که نیمی از آن مربوط به واردات از شرکت گاز پروم بوده و ۸ میلیارد مترمکعب قراردادهای ۷ شرکت خصوصی ترکیه‌ای - با کشورهای عرضه کننده گاز به پایان خواهد رسید. اهمیت این موضوع برای دولت ترکیه این است که نتیجه تلاش‌های این کشور در سال ۲۰۲۱ در بازنگری قراردادهای واردات گازی خود می‌تواند بر بازنگری دیگر قراردادهای گازی این کشور با کشورهای عرضه کننده که بخش عمده آن (۵۲ میلیارد مترمکعب) تا سال ۲۰۲۶ به پایان خواهد رسید، اثر تعیین کننده داشته باشد.

کلیدواژه‌ها: گازی، ترکیه، ج.ا.ایران، بلندمدت، قیمت گذاری

تحلیل و ارزیابی:

در تحلیل و ارزیابی موضوع این گزارش می‌بایست به چند موضوع کلیدی اشاره کرد که عبارت‌اند از:

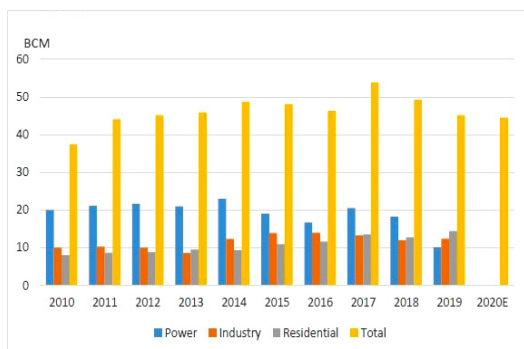
۱. روند کاهشی تقاضای گازی ترکیه در شرایط مازاد عرضه جهانی گاز:

در حالی که در سال‌های گذشته روند روبه رشد عرضه گاز به‌ویژه از طریق ال ان جی در عرضه جهانی ادامه داشته است، از

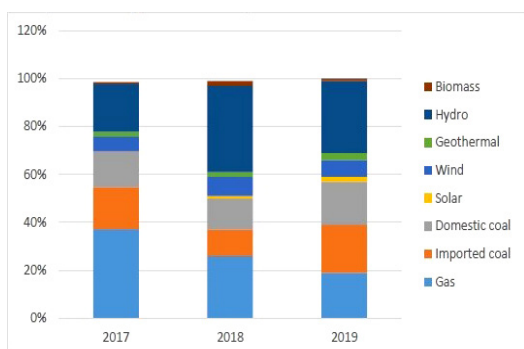
سال‌های ۲۰۱۵ به بعد (به جز در سال ۲۰۱۷) تقاضای گازی ترکیه روند نزولی داشته به نحوی که به‌طور متوسط سالانه ۴ درصد بوده است. هرچند برخی از عوامل این کاهش به دلیل افزایش دما در طول سال به نسبت کاهش شدید آن در سال‌های اخیر بوده است اما برخی از این عوامل ناشی از برنامه‌ریزی دولت ترکیه در کاهش سهم گاز در تولید برق و تمرکز بر افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر و زغال سنگ در تولید برق بوده است. موضوع کاهش سهم گاز در تولید برق به میزانی بوده است که افزایش محدود

1. FID (Flame Ionization Detector)

شکل ۱. روند کاهش تقاضای گازی ترکیه
(منبع: گزارش موسسه آکسفورد انرژی)

شکل ۲. سهم گاز و دیگر منابع در تولید برق ترکیه
(منبع: موسسه آکسفورد انرژی)

۲. زمان انقضاء قراردادهای گازی ترکیه

ترکیه قراردادهای بلندمدت (LTC) برداشت محصول (Off Take) گازی را با عرضه کنندگان مختلفی دارد که بر اساس بند الزامی «برداشت یا پرداخت» (Take or Pay) تا پایان زمان اجرای قرارداد موظف به برداشت و یا پرداخت جریمه‌های مرتبط است. فهرست قراردادهای واردات گازی ترکیه از عرضه کنندگان مختلف به همراه حجم گاز مورد توافق و زمان اتمام قرارداد به شرح ذیل است:

جدول ۱. قراردادهای واردات گاز ترکیه

عرضه‌کننده	واردکننده	حجم گاز Off take (bcm)	پایه قیمت‌گذاری	زمان پایان قرارداد
آذربایجان - ۱ (BTE)	شرکت بوتاش	۶/۶۰۰	قیمت فرآورده	آوریل ۲۰۲۱
LNG نیجریه	شرکت بوتاش	۱/۳۳۸	قیمت فرآورده	اکتبر ۲۰۲۱
گازپروم (A) ترکیش استریم	شرکت بوتاش	۴	قیمت فرآورده	دسامبر ۲۰۲۱
گازپروم (B) ترکیش استریم	شرکت خصوصی	۴	قیمت فرآورده	دسامبر ۲۰۲۱
LNG اندونزی	شرکت بوتاش	۴/۴۴۴	قیمت سبد نفت عربی	اکتبر ۲۰۲۴
گازپروم - بلو استریم	شرکت بوتاش	۱۶	قیمت فرآورده	دسامبر ۲۰۲۵
ایران	شرکت بوتاش	۹/۶	قیمت فرآورده	ژوئیه ۲۰۲۶
آذربایجان - ۲ (TANAP)	شرکت بوتاش	۶	قیمت فرآورده	ژوئن ۲۰۳۳
گازپروم (C) ترکیش استریم	شرکت خصوصی	۶	قیمت فرآورده	دسامبر ۲۰۴۲

تقاضای خانگی و صنعتی به گاز را جبران کرده و مانع از رشد کلی تقاضای گاز ترکیه و در نتیجه افزایش سطح واردات آن شده است. روند کاهش تقاضای گاز ترکیه در کنار روند افزایش عرضه جهانی گاز به‌ویژه به دلیل کاهش تقاضا در شرایط کرونا در سال‌های ۲۰۲۰ و احتمالاً ۲۰۲۱ سبب شده است که ترکیه در بازار تک محموله با گزینه‌های وارداتی مناسب‌تری از نظر قیمت روبرو باشد اما به دلیل بند «برداشت یا پرداخت» (Take or Pay) قراردادهای خود نتواند از آن‌ها استفاده نماید. به‌طور کلی، از نظر امنیت انرژی، وضعیت مازاد عرضه چه در حوزه گاز و چه در حوزه نفت، سبب تقویت ابعاد امنیت انرژی مصرف‌کنندگان به نسبت عرضه‌کنندگان خواهد شد زیرا با گزینه‌های متعدد عرضه‌کننده روبرو بوده که می‌تواند از بین آن‌ها مناسب‌ترین گزینه برای تأمین تقاضای خود را «انتخاب» نماید.

سهم گاز در تولید برق ترکیه از ۵۰ درصد در سال ۲۰۱۵ و ۳۸/۱ درصد در سال ۲۰۱۷ به ۱۹ درصد در سال ۲۰۲۰ کاهش یافته و مابقی برق توسط زغال‌سنگ و انرژی‌های تجدیدپذیر تولید شده است. صرفاً در بخش توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر می‌بایست بیان کرد که سهم آن‌ها از ۲۰ درصد تولید برق در سال ۲۰۱۷ به ۳۰ درصد در اوت ۲۰۱۸ رسید در حالی که زمان هدف‌گذاری دولت برای این سطح تولید سال ۲۰۲۳ بود. این امر سبب شده است که دولت ترکیه انتظار افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر به ۴۴ درصد تولید برق تا ۵ سال آینده را داشته باشد. در این راستا، علاوه بر رشد انرژی برق‌آبی، برنامه نصب ۲۷ گیگاوات برق تجدیدپذیر تا سال ۲۰۲۳ را تدوین کرده است که ۲۰ گیگاوات آن انرژی بادی بوده که البته هدف‌گذاری بلندپروازانه‌ای است. زیرا با وجود اینکه مناقصات انعقاد قراردادهای آن در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ برگزار شده است، هنوز هیچ پیشرفتی نداشته و بعید است که در سال ۲۰۲۳ به بهره‌برداری برسد.

همان‌گونه که در جدول فوق مشخص است، ۱۵/۹۳۸ میلیارد مترمکعب از قراردادهای واردات گازی ترکیه در سال ۲۰۲۱ به پایان رسیده و دولت ترکیه درصدد بازنگری در مفاد قراردادهای خود با این کشورها برای تأمین بیشتر منافع خود به ضرر کشورهای عرضه‌کننده است.

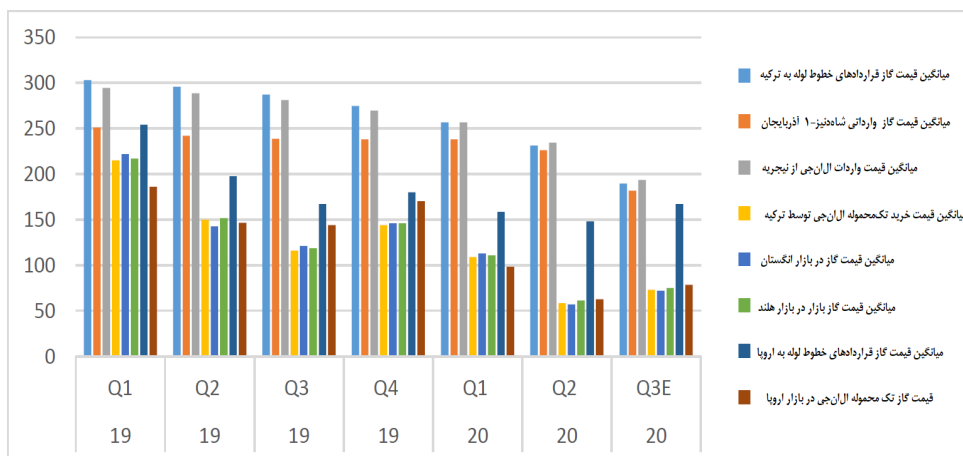
۳. محورهای مدنظر ترکیه در بازنگری قراردادهای بلندمدت گازی

۳.۱. صورت‌بندی و مکانیزم قیمت‌گذاری

قراردادهای واردات گازی ترکیه (چه شرکت‌های خصوصی و چه شرکت دولتی بوتاش) که در دهه‌های ۱۹۸۰، ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ بسته شده‌اند، همگی دارای مکانیزم قیمت‌گذاری وابسته به نفت و فرآورده بوده که اثر کاهش قیمت جهانی نفت با یک دوره زمانی تأخیر ۶-۹ ماهه بر قیمت واردات گاز ترکیه تأثیر می‌گذارند. این امر سبب شده است که به‌رغم

اینکه مثلاً در سال ۲۰۲۰ قیمت گاز در بازار اروپا به ۲ دلار در هر میلیون بی‌تی‌یو کاهش یافت، ترکیه بر اساس ضرورت حداقل برداشت ۸۰ درصد قرارداد مجبور به واردات گازی باقیمت بیش از ۶ دلار در هر میلیون بی‌تی‌یو از گازپروم بود.

هرچند قانون آزادسازی بازار گاز از سال ۲۰۰۲ در ترکیه مصوب شد اما عملاً اجرایی نشده و مکانیزم داخلی کشف قیمت عرضه و تقاضای گاز همانند بازار گاز انگلستان و هلند شکل نگرفته است. راهکار دولت ترکیه برای این منظور یا ملاک قراردادن قیمت بازارهای گازی انگلستان و هلند و یا آزادسازی بازار داخلی گاز برای شکل‌گیری مکانیزم‌های داخلی کشف قیمت گاز است. اما در هر صورت، یکی از اولویت‌های دولت ترکیه در بازنگری قراردادها، تغییر صورت‌بندی قیمت‌گذاری بر اساس قیمت نفت و فرآورده کنونی مندرج در قراردادهای واردات گازی خود است.

شکل ۳. مقایسه قیمت گاز در ترکیه و بازارهای اروپایی (دلار در هر هزار مترمکعب) منبع آرگوس به نقل از آکسفورد انرژی

۳.۲. بند «برداشت یا پرداخت» (Take or Pay)

بند برداشت یا پرداخت اشاره به تعهد دولت واردکننده برای دریافت گاز مطابق حداقل‌های ضروری مندرج در قراردادهای خود با عرضه‌کننده بوده و نمی‌تواند از آن عدول کند. این موضوع، برای ترکیه امکان بهره‌گیری از قیمت‌های پایین‌تر در بازار تک‌محموله را در شرایط وجود قیمت‌های پایین‌تر محدود می‌سازد.

۳.۳. زمان قراردادها

قراردادهای ترکیه عمدتاً برای عرضه گاز در خلال ۲۵-۳۰ سال بود. از این‌رو، امکان انعطاف برای بهره‌گیری از قیمت‌های پایین‌تر بازار تک‌محموله در شرایط کاهش شدید قیمت را به ترکیه نمی‌دهد. حتی در این قراردادهای طولانی‌مدت، با

تغییر در اهداف استراتژی انرژی در کاهش سهم گاز در سبد تقاضای گازی این کشور و در نتیجه کاهش نیاز به واردات، به دلیل شرط «برداشت یا پرداخت» امکان عدول از حداقل تعهد برداشت نیز مستلزم جریمه خواهد بود. از این‌رو این موضوع نیز به اولویت جدید ترکیه در بازنگری قراردادهای گازی خود تبدیل شده است که زمان قراردادهای جدید واردات گازی خود را به بازه‌های زمانی تا ۵ سال محدود نماید.

۳.۴. بند محدودیت مقصد صادرات

مطابق برنامه‌های راهبردی دولت ترکیه برای تبدیل شدن به «پل انرژی» به اروپا به‌ویژه از طریق پروژه کریدور جنوبی، بند مقصد صادراتی در قراردادهای اجازه نمی‌دهد که گاز وارداتی از یک کشور را به‌جز مصارف داخلی خود به مقاصد

دیگری «صادرات مجدد» نماید. این امر به‌ویژه برای روسیه که خود دارای بازار صادراتی در اروپا است، ضروری است. هرچند روسیه در مورد کشورهای اروپایی نظیر آلمان در چارچوب «بسته سوم انرژی اروپایی» این بند را قبول کرده است که کشورهای اروپایی بتوانند گاز وارداتی خود از روسیه را به مقاصد دیگری نظیر اوکراین صادر نمایند اما در مورد ترکیه چنین انعطافی را نداشته است.

نتیجه‌گیری و ارائه نقطه‌نظر کارشناسی برای تأمین منافع انرژی ج.ا.ایران

۱. از نظر نگارندگان ترکیه به ترتیب اولویت هدف‌گذاری خود در بازنگری قراردادهای گازی را (۱) بند برداشت یا پرداخت، (۲) مکانیزم قیمت‌گذاری وابسته به نفت، (۳) محدودیت مقصد صادراتی و (۴) نهایتاً کاهش زمان قراردادهای وارداتی خود قرار داده است.

۲. دولت ترکیه به‌موازات مزاد عرضه جهانی گاز و کاهش قیمت بازار تک محموله و انتظار این روند تا میان‌مدت احتمالاً به تقاضاهای بازنگری در موارد چهارگانه فوق‌الذکر در قراردادهای بلندمدت خود اقدام خواهد کرد.

۳. بازنگری در بخشی از قراردادهای صادرات گاز روسیه در بازار گاز ترکیه در سال ۲۰۲۱ از نظر زمانی اولین نقطه چانه‌زنی دولت ترکیه خواهند بود و نوع تعامل ترکیه با روسیه و سپس آذربایجان ۲۰۲۵ بر دیگر عرضه‌کنندگان نظیر ایران که قراردادش در سال ۲۰۲۶ به پایان خواهد رسید، اثر خواهد گذاشت.

۴. وجود رقابت بین عرضه‌کنندگان در بازارهای مختلف گازی به دلیل وضعیت مزاد عرضه جهانی سبب فرصت‌طلبی واردکنندگان از وجود رقابت عمدتاً غیر سازنده بین عرضه‌کنندگان شده است. ترکیه نیز از این امر مستثنا نیست. از این‌رو، هرچه همکاری و هماهنگی بین صادرکنندگان به یک بازار خاص بیشتر گردد، امکان فرصت‌طلبی واردکننده از اختلاف آن‌ها کمتر می‌شود.

۵. هدف راهبردی ترکیه برای تبدیل به پل انرژی شدن و تمرکز بر حذف بند مقصد صادرات می‌تواند سبب بروز تهدید «برتری مسیر انتقال گاز» بر «منبع تولید گاز» گردد. هرچه کشور صادرکننده بتواند به بازارهای هدف‌گذاری شده ترکیه از طریق صادرات مجدد، از

مسیرهای متنوع جایگزین دیگری برنامه‌ریزی نماید، احتمال موفقیت راهبرد برتری «مسیر انتقال گاز» بر «منبع تولید گاز» کمتر می‌شود.

در نتیجه لازم است که موارد ذیل از هم‌اکنون مدنظر قرار گیرد:

- پیش‌دقیق تحولات قراردادی ترکیه با دیگر عرضه‌کنندگانی که قراردادهای بلندمدت آن‌ها زودتر از ایران به پایان می‌رسد.
- برنامه‌ریزی برای یافتن مسیرهای جایگزین برای مقاصد صادراتی ترکیه (عمدتاً اروپا) در طرح تبدیل شدن به خریدور و هاب تجارت گازی
- هماهنگی و همکاری با عرضه‌کنندگان برای عدم ورود به رقابت‌های غیر سازنده در بازارهای مشترک
- پیونددهی بین تجارت گازی با ترکیه با دیگر موارد تجارت اقتصادی.
- برنامه‌ریزی مقاصد صادراتی دیگر به‌نحوی که با داشتن «تنوع بازار صادرات گازی» و «کم کردن جایگاه راهبردی ترکیه در راهبرد صادرات گازی ایران» امکان چانه‌زنی قراردادی بیشتری داشته و بتواند از طریق حوزه‌های دیگر اقتصادی در صادرات تجاری غیر انرژی ترکیه به ایران محدودیت ایجاد نماید و هم نهایتاً طرح ترکیه را برای تبدیل شدن به پل انرژی به اروپا را به دلیل فقدان منبع مطمئن مخدوش نماید.
- نهایتاً در شرایط مزاد عرضه، انعطاف‌پذیری برد-برد شرط اصلی هرگونه توافق است. لذا هدف‌گذاری می‌بایست یافتن «روش برد-برد» برای «تأمین حداقل‌های منافع طرفین» باشد.

مراجع:

- [1]. Gulmira Rzayeva (2020) The Renewal of Turkey's Long Term Contracts: Natural gas market transition or 'business as usual'? The Oxford Institute for Energy Studies. Available At: < <https://www.oxfordenergy.org/publications/the-renewal-of-turkeys-long-term-contracts-natural-gas-market-transition-or-business-as-usual/> >
- [2]. Fitch Solutions (2021) Turkey oil and Gas

Report. London: Fitch Solutions Country Risk & Industry Research. Press

- [3]. Fitch Solutions (2021) Turkey Power Report. London: Fitch Solutions Country Risk & Industry Research. Press.
- [4]. Dominic Evans (2020) Turkey seeking better terms to renew gas supply contracts, energy official says. The Thomson Reuters. Available At:< <https://www.reuters.com/article/turkey-gas-int-idUSKBN2611K9>>
- [5]. DAILY SABAH Website (2020) 2021 tipping point for Turkey's long-term gas contracts. Available At:< <https://www.dailysabah.com/business/energy/2021-tipping-point-for-turkeys-long-term-gas-contracts>>
- [6]. ANKARA-Anadolu Agency (2020) Turkey seeks gas discount and flexible contracts. Available At:< <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-seeks-gas-discount-and-flexible-contracts-161262>>

Analysis of Turkey's Gas Policy Axes to Review long-Term Gas Contracts (Affecting the Energy Interests of the Islamic Republic of Iran)

Mohammad Sadegh Jokar^{1*}, Ghulam Ali Rahimi²

1. Member of the faculty of the Institute for International Energy Studies, Tehran, Iran

2. Member of the faculty of the Institute for International Energy Studies, Tehran, Iran

Corresponding Author, Email Address: ms.jokar@yahoo.com

Abstract

The decline in the share of natural gas in electricity generation, along with the increase in the share of coal and renewable energy in it, on the one hand, and the excess supply in the gas market, as well as lower prices in the single-cargo market, on the other, have prompted the Turkish government to Long-term (LTC) gas import, to reconsider some of its clauses. Clauses such as "Take or Pay", "Oil linked" pricing, "Destination Clauses" and finally the import timeframe were among the items considered by the Turkish government in reviewing its new gas import contracts. Will analyze and review it. It should be noted that in 2021, 16 billion cubic meters of Turkish gas import contracts - 8 billion cubic meters of Butash contract, half of which is related to imports from Gazprom and 8 billion cubic meters of contracts of 7 Turkish private companies - with suppliers. The gas will run out. The importance of this issue for the Turkish government is that the result of its efforts in 2021 in reviewing its gas import contracts can be the review of other gas contracts of this country with supplier countries, most of which (52 billion cubic meters) will be completed by 2026. Have a decisive effect.

Keywords: Gas Contracts, Turkey, Islamic Republic of Iran, Long-Term, Pricing

